

کی کشه؟

کورتە چیروک

سەنتمەرى زاخو بۆ فەلۇيىن كوردى

پەرتۈوك
كىشكە

كورتە چىرۇك

محمد سليم سوارى
نشىسەر

٢٠٢٤ / ئىكىن

رمزيه خليل احمد
ديزاین

ديار عبدالله

وارھىل عبدالباقي
پەداچوونا
دييزايىنى و بەرگ

٩٧٨ - ٩٩٢٢ - ٦٦١ - ٢٩ - ٢
ISBN

D - / ٢٥٠٤ / ٢٤
ژمارەياسپاردنى

© مافنى چاپى يىن پاراستىيە بۆ
سەنتمەرى زاخو بۆ فەلۇيىن كوردى
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتمەرى زاخو بۆ فەلۇيىن كوردى

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550
📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

کی کشہ؟

کورتہ چیروںک

محمد سلیم سواری

دیاری...

بۇ گیانى خودى ژى رازى (حلىمە چاقشىن سپىندارى) ئەو دەيىكا نەدزانى نەبخوينت
و نەبنىشىست بەلى ل دەست پىكا نفىسنا من.. دا چىرۇكىن خوه بۇ خوينم دا بۇ من
هندەك پەيش و ئاخفتنا راست فەكهت.

محمد سليم سوارى

٢٠٢٢/٣/١٨

مشىغان

پېشگۇن

ل سالا (۱۹۷۷) ای چیروکا خوه یا ئیکى ب ناڭى (مرىبىايى ئاغى) من نشيسى.. بهلى جارا ئېكى ل رۆزى (۱۹۸۰/۲/۱۱) ای ول هژمارا (۵۱۳) ای یا رۇزناما (هاوکارى) ل بەغدا چیروکا من (رمۇغان) ھاتە بەلاڭىن.. ھنگى تا نوکە ئەقە چاركۈمىن چیروكىن كورتىن من ھاتنە چاپىرن و وەشاندىن.. ل سالا (۱۹۸۳) ای (مىزگىنى) ل چاپخانا (دار افاق عربىيە) ل بەغدا، ل سالا (۱۹۸۶) ای (رى یا بەرانى) ل چاپخانا (الجاحظ) ل بەغدا، ل سالا (۱۹۹۶) ای (كەۋالى بى پەرواز) ل (دارالحرىيە) ل بەغدا، ل سالا (۲۰۱۰) ای (بابى منۇ) ل چاپخانا (هاوار) ل دەھۆكى.

ھەكە ھات و مروقق بەرئ خوه بەدەتكە ۋى دەمى درىز، دى مروقق دانت كەلهكاكىيمە د ۋى دەمى دا چیروك نشيسيك بەس چاركۈمىن چیروك ب چاپى را بگەھىنت.. بهلى ھەكە مروقق بەرئ خو بەدەتكە سەرۋىھەرئ چیروك نشيسيكى كورد و ئەو كاودانىن ئەو و كەلهك نشيسيهرين دى د ناڭدا دېيان و د گەرمە گەرم و حنىرا نشيسيينا خوهدا.. دى بۇ مروققى خويما بت كوئەق چاركۈمىن چیروكىن كورت كەلهكىن و قەت نە كېمن ؟ ئەرئ كەلو ما نە حنىر بۇ د وان ھەمى كاودانادا مروقق بشىت ۋى هژمارا چیروكابنىسىت و ب چاپى را بگەھىنت دا بۇ ھەر خاندەقانەكى بىنە بار و متا و ھەقран.

ئەرئ كەلو ما نە حنىر بۇ د ھەكە ھات و بىيىم ل سالا (۱۹۷۷) ای تا سالا (۱۹۸۰) ای من چیروكىن خو دەست ب دەست دىگەھاندنه دىزگەھا رەوشەنبىرى و بەلاڭىرنا كوردى ل بەغدا، بهلى چو ۋان چیروك رۇناھى نەدىت تا ھەكول دوماھىما سالا (۱۹۷۹) ای خودى زى رازى (اسماعىيل رسول) اى رىبەرئ تبایى دىزگەھى داخازا كۆمبىنەكى بەرفەھ دىگەل هژمارەكى رەوشەنبىر و تورەقانىن كرمانج كىرى، كەلهك سەيدا و بىرادەر حازر بون.. يىن ل بىرا من سەيدا (صادق بەا الدین، صىرىپ بوتانى، سەقشان

عبدالحکیم، جه میل عهبدی ئاغا سندی و ئیدریس چەلکی) هەکو ریبەرى کازنده کرین کو دەق و تیکستین ب زارى گرمانجى دكىمن و ناگەھنە وان دا بەلاڭىن.. من بۇ شرۇفە كەلەك تېكىت ب گرمانجى دگەھنە وان، بەلى مخابن ناھىئە بەلاڭىن ھەما ئەز بخوه ئەقە سەھرى سى سال وەرە چىرۇكى باۇ دەزگەھا وە دنیرم و كەس گۆھ نادەتى.. ئىنا رىبەر ب ئاخفتى من ھەرشى و شەپلى و پرسىيارا ڪاك عەبدوللا عەباسى سكرتىرى رۇزىناما (هاوکارى) كەلەك بۇ ئاخفتى ڪاك سوارى ج دېيىزت؟؟ ھەر ئېكىسىر و دەق و دەق سكرتىرى بەرسەۋى دا وگۇتى: "مامۇستا راستە بەلى ئەزىزنىشىم ل سەرخاترا چىرۇكىين محمد سليم سوارى وەك چىرۇكى رەزقانى قى رۇزىنامى دائىخىم و بچەم مالا خوھ روينم". دېت ب لايەكى و د وان ڪاودانادا ئەم يى حەق بۇ .. ئىنا ياب من ماى، من ژى گۇتى.. ھەكە تو ل راگەياندىنى ڪاركەھى ئەم ژى ھەر ل ۋى مەيدانى ڪاردەھىن و دزانى ڪا ج ب رېچە دېت و ج ب رېچە ناچت؟

ئەرى گەلۇ ما نە حىيىر بۇ؟؟ ھەكە بىيىزم دەمى ل سالا (١٩٨٣) ئى پىنج ھزار دانە ژ كۆما ئىكى يا چىرۇكىين من (مزگىنى) ئى ھاتىيە چاپىرىن و پشتى سى ھەيىشا ل بازارى نەماين و خودى ژى رازى صوق سليمانى خودانى پەرتۆكخانا دھۆكى دەقىا دەستىرىي ژ من وەركىرت دا ھزار دانىن دى چاپكەت چونكى گەلەك خەلکى پرسىيارا مزگىنىي ژى دکر و دەست ۋالا دىزىرىن!

ئەرى گەلۇ ما نە حىيىر بۇ؟؟ ھەكە ئەز ل بەغدا و پشقا سىيىلى دائىرا تەنايى (ئاسايسىش) ئى دان و ستاندىن دگەل من دا گەن پشتى رىبەريا زىرەقانىيا چاپەمنىيا ھاتىيە ئاگەھداركىن و پرسىيارل سەرمن و چىرۇكىين د پەرتۆكما من مزگىنىي دا ھاتىنە كەرن.. پاشى من زانى ئەۋۇزى ھەر ژىبەر ھندى بوكو لايىن نەخاسىمە دانەكاكى كۆما چىرۇكىين من

مزگینی د چهندکا پیشمه رگهیه کی دا دیت بو پشتی ل دهقهرا شیخان هاتی يه شههیدکرن.. هوسا د وان دهرفه تادا هر پهیشه کا مرؤٹی نشيسي با .. دان وستاندن و گنهشه ل پشت مرؤٹی ل سهړه دهاته کرن و هزارو ئیک چاڅل مرؤٹی دزل بون و کیلبین ګلهک تاسپا ل مرؤٹی دقیج بون و دهقین وان دبهش و رهش بون و ګلهک څه جنقيں و ترس و قهسه و ئاخفتن د هزر و بیر و هنافین مرؤٹی دا بون.. بهلی چهند ژوان قهسا مروف دشيا بيېټت؟؟ بهلی چهند ژوان ګوتنا مروف دشيا بنشيست؟؟ بهلی چهند ګهس د ويږيان و د خومرا ديت وان تشتا بيېڙن و بنشيسن و دهستين وان ل سهړدلین وان بون؟؟

خه ما منا مهزن و پیکولا من ئهو بول سهړ ګوندا بنشيسم.. ل سهړ شينوارین باب و باپيرا، ژیده ر و سهروکانيین همه می رهوشت و داب و نهريت و ميرخاسي و چهله نگيا وان بنشيسم نه خاسمته هه کو ئهز پيڏه سیام و دلی من دگوته من رژیما هنگی چو ګوندا ل ڪوردستانی ناهیلت، ئارمانجا من زی ئهو بو، هه که ئهو رژیم وان ګوندا ل سهړ رویی عه ردی نه هيلت ول بهر چاڻین مه ببرينت، بهلی ئهز رهشا وان ګوندا ب نشيسيين خوه د دل و ناخ و هنافین خه لکي دا بهيلم و بخه ملينم و بتخته نيم دا هه رل بهر چاڻين وان بميئن.. تا ل وي دهمي ګلهک برادرها ل سهړ چيروکيئن من دنشيسيين وهسا بو ډچون ڪو ژي من نيزیکي حه فتني سالانه و ئهز ګونديه کي ساده و بي خشم و همه می عه مری خوه من تورمبيل و بازيرنه ديتينه، نی هه کو زانين بهس هه کو ژي من سالهک تا حه فت سالی ئهزل ګوندا بوم.. هنگي حيښه تي مان.

باومريکه ن.. نه يا ب سانه هى بو دکه له که لا را کرنا ګوندا ل دهقه را به رواري ژوري و ریکانيا و هه کو رژیمی ئاگر به ردادا جيئنکيئن سیضا و سهله ميشکيئن ميشين هنکشيئن و مشهخت کرنا خه لکي ل سهړ ګوندا، ئه چيروکيئن (رهڙان، ڪولي، نهور ژوي هه ژي ڦي ئاگري يه، ڪهوي رکي)

بنشیسین و به لاقه کهین.

باومر بکهنه.. نه يان ب سانه هى بو هه کو دونيا رو هن ل به ر چاقيق مللته تى
تاري و د کونا د مرزيكى را هيشييەكلى هزرهت بو و رېبېرى مەزن بارزانىي
نه مر و مغه را خوه خيركى ئەم چيرۆكىين (رى يا به رانى، هيچى، بى سەرى،
كى كشه؟، وەرنە گوفەندى، هنارا ترش) بنشیسین و به لاقه کهین.

باومر بکهنه.. نه يان ب سانه هى بو هه کو رېيمى ل سەر جوينه کا مەزنا کوردا
(ئيزديما) داناي کو ئەو عەرەبىن، ئەم چيرۆكىين (كريپى رەشو، ئاستەنگا
رۇزى) بنشیسین و به لاقه کهین.

باومر بکهنه.. نه يان ب سانه هى بو هه کو دوكتوري هەقال و برا نافعى
ئاکرەھاتى يە شەھيدىكىن و د خوينا خوه وەربى و گەۋىزى، ئەم
چيرۆك (كوتىر دفرن) بنشیسین و به لاقه کهین و بکەنە عەرەبى و د گەلەك
کورادا ل به غدا بخويين.

ھوسا گەلى هيژا.. هەكە نشیسین د ھندهك دەرفەت و ڪاودانىن بەرتەنگ
دا بۆ هيچى و دوزەك پىرۆزبىت.. دى گەلەك بەها و تام و خوشى و بىيەنا خوه
ھەبت.

ھوسا گەلى سەيدا و هەقال و برا دەرا.. هەكە بەرھەمى مەرۇقى نه بەس بۇ
دلخوشيا دلى مەرۇقى بىت.. نه بەس بۇ چو گەسا بىت کو مەرۇقى نىزىكى
دەرا زىنکا وان گەسا بکەت.. نه بۇ مالى دونيابىت.. هنگى ئەو بەرھەم دى
مېنت و نامرت و ما دى كى رحا وى سەتىنت و بۇچ دى مرت؟؟
ب وان ھەمى بىرۇ باومریا مە ڪول و ۋان و دەرد و ۋىغانىن خوب نشیسینى
بوھزاندىن.. هيшиدارم ئەقىرۇ ڙى ئەم ھەرد قايىل بن کو ئەو ھەمى بىرۇ
باومری ھەر و ھەر دجهى خودا بون.

من باومرە ل سالا (۱۹۸۳) ئى ڙ چاپىكىندا ڪۆما ئىكى يَا چيرۆكىين من
يىين ڪورت و پشتى هنگى ھەرسى ڪۆمەن دى ڙى و تا نوکە دەمەكى درىزە
و گەلەك خاندەقانا ئەو چيرۆكىين من نەدىتىنە و نەخواندىنە نەخاسەت

وهك كوما چيروكين من (كه قالى بى په رواز) يال به غدا هاتيه چاپكرن و
نه گەھشتىنه كوردىستانى ژبەرسەروبەرى تەنگاشى دا دابرىنىڭ كا
مهزۇن بىھەفت د ناڭ بەرا چيروكىن من و خواندە ئانى هىزرا .. بەلى پشتى
ھۇمەرەكە سەيدا و برايمەردا خاچازى من كريي دەرفەت دىيت وان ھەرچار
چيروكىا چاپ كەممەفە و ھەر ژبەر ھندى من ب دەرفەت دىيت وان ھەرچار
كومىن چيروكىن خوھ د بەرگەكى نوى دا (كى كىشى؟) ب سەروبەر
كەم و بگەھىنەم بەر دەستىن خواندە ئانىن هىزرا .

ديسا من دېيىت بىيىم ل ۋان ھەمى قۇناغىن چل و ھەشت سالا ژ
نڅىسىينا من و تا نوكە د نڅىسىينا من دا ھەندەك گوھۇرىن سەشكى يىين
پەيدا بويىن ژ كۆمەكىا چيروكىن من بۇ يىين دى .. بۇ نمونە ل بەراهىيى بۇ
كۆمى من (يىت) بكاردىئينا پاشى (يىين) و (خو) بۇ (خو) و پاشى ل دوماھىيى
(خو) و (ل گەل) پاشى (دكەل دا) و (جىغان) پاشى من كىرە (زقان)
دكەل گەلهك تشتىن دى ژى و ھەر ئەزى دو دل بوم ڭا ۋان چيروكى وھك
نڅىسنا بەرى بھېلىم يان وھك نڅىسىينا خوھ يان نوكە دانم و بنڅىسىم ٩٦ پشتى
من پرسىيارا گەلهك ھەقالىن بىپۇر و ئەكادىمى و هىزرا كىرى ئەز
كەھشتمە وى باومرىي .. نڅىسىينا وان چيروكى ھەممىا وھك خوھ بھېلىم ل
دویىش نڅىسىينا منا وان سالادا .. دا ئەۋۇزى بۇ ھەندەك بىپۇر و شارازا بېت
بەلگە ڭا چەوا من دەست ب نڅىسىنى كرو گەھشته كىرى .

ديسا ياخەر بىيىم و ھەر وھك تىبىينى .. ئەو ھەر چل و حەفت
چيروكىن د ھەر چار كۆمادا ھەمى ل دەمى خوھ ل گۇفار و رۆزئامىن
ھنگى ھات بونە بەلاڭىرن بەرى بىنە پەرتۈك و بەھىنە چاپكرن بەلى نە ل
دویىش رۆزىن نڅىسىينا چيروكىا من دانايىنە د ھەر پەرتۈكەكى دا و رىبازا
نڅىسىينا ھەر پەرتۈكەكى ل دویىش بۇچۇن و زمانى نڅىسىينا منا وى دەمى
يە .

ل دوماهیي دکهل داخازا خوشی و سهرفهرازیي بو خاندەقانی هیئزا..
ھیشى دارم ئەزشىابم دلۋپەكائافى رارى كەمە دەرىيايى كويرو
بەرفرەمیي چاندا رەسەنا كوردى دا و ھەر و ھەرنەبن و قەت و قەت نەبەهن.

محمد سليم سوارى

٢٠٢٢/٣/١٨

مشیگان